

Franjevci djeluju u Bosni sedam stoljeća. Da se njihov rad u tom dugom vremenskom rasponu pregledno prikaže, potrebno je razdijeliti to razdoblje u više dijelova: 1) djelovanje za vrijeme narodnih vladara (1291-1463); 2) život i djelovanje pod turskom upravom (1463-1878); 3) djelovanje nakon oslobođenja od Turaka tj. za vrijeme austrougarske okupacije, a zatim u staroj i novoj Jugoslaviji i nakon nje (od 1878. do našeg vremena).

Drugo razdoblje odveć je veliko pa će biti potrebno podijeliti ga u pet podrazdoblja: 1) vrijeme učvršćivanja turske vlasti u Bosni (1463-1514); 2) vrijeme širenja turske vlasti (a s tim, uporedno, i Bosanske provincije) na zapad i na sjever (1514-1683); 3) vrijeme povlačenja Turaka (a time i Bosanske provincije) u granice političke Bosne i Hercegovine (1683-1757); 4) vrijeme opadanja turske vlasti - najprije do smrti biskupa Miletića (1757-1831) i onda, 5) preostali period do austrijske okupacije (1831-1878). - Moramo također razdvojiti period stare i nove Jugoslavije, jer se one između sebe oštro razlikuju pa tako to vrijeme dijelimo na međuratni i ratni period (1918-1945) i na poslijeratni period (1945. pa dalje).

1. Stanje Bosne do dolaska prvih franjevaca

Kad danas kažemo Bosna (= Bosna i Hercegovina), mislimo na područje koje ima jasne granice, ustaljene već u zadnjem stoljeću turske vladavine i za vrijeme austrougarske okupacije. U srednjem vijeku to nije bilo tako: Bosna je u 12. st. obuhvaćala samo središnji dio ovog područja i imala za granicu na jugu Ivan-planinu, na zapadu rijeku Sanu, na istoku Drinu, na sjeveru obronke bosanskih planina. Posavina od Ukraine do Une, Pounje i zapadna Bosna bili su dijelovi Hrvatske i Dalmacije, a Hercegovina je pripadala dijelom hrvatskom (zapadna i srednja), dijelom srpskom kraljevstvu (istočni dio). S vremenom će vladari ove male bosanske jezgre u 13.-15. st. pripojiti sjeverne dijelove sve do Save, zapadne krajeve i Hum (= Hercegovinu), a turska će okupacija tome dodati i hrvatske krajeve na sjeverozapadu. Kad govorimo o Bosni, moramo držati na umu na što se misli kad se kaže "Bosna": da li na prvočinu jezgru ili na kasnija proširenja.

Povijest te prvočitne Bosne od seobe naroda u 7. st. pa do polovice 12. st. prekrivena je gustom tamom. Zna se da su u to vrijeme njome, jedni za drugim, vladali kao vrhovni gospodari bizantski, bugarski, hrvatski i srpski vladari. U to vrijeme doseljeno slavensko stanovništvo bilo je pokršteno (od 7. do 9. st.) i to iz Splita, pa se tako u 11. st. prvi put i spominje bosanska biskupija kao podložna najprije splitskoj a kasnije barskoj, i napokon dubrovačkoj nadbiskupiji. Služba se Božja obavljala slavenskim jezikom.

Razni izvori spominju da u Bosni koncem 12. st. postoji krivovjerje. Tako npr. knez Vukan iz Zete piše papi Inocentu III. da u Bosni sve vrvi od krivovjeraca pa da se i sama vladarska kuća (bana Kulina) njima pridružila. To je dalo povoda papi da zatraži od ugarskoga kralja da nastupi protiv njih. Ujedno je papa poslao svog izaslanika (legata) Ivana de Casamare da izvidi stvar. On je postigao g. 1203. da su se "bosanski krstjani" (to je bilo ime kojim su se ovi optuženi za krivovjerje sami nazivali) odrekli hereze.

Ne znamo koliko je to odreknuće bilo iskreno. U 13. st., u drugoj njegovoј četvrtini, ponovo dolazi do žestokih nastupa i pape i ugarskih kraljeva protiv bosanskih krivovjeraca. Papa je tada svrgnuo domaćeg biskupa (čiji je rođeni brat bio poglavac krivovjeraca), izdvojio bosansku biskupiju ispod vlasti dubrovačkog nadbiskupa i podredio je neposredno Rimu a od g. 1247. nadbiskupu u Kaloći (u Mađarskoj). Za novog biskupa postavio je Ivana Wildeshausen, zvanog Nijemac, člana mađarske dominikanske provincije i imenovao dominikance da istražuju krivovjerje u Bosni; u to su vrijeme Mađari vodili i križarsku vojnu protiv bosanskih krivovjeraca (1225-27. i 1234-39.).

Uspjeha, međutim, nije bilo. Katolička crkva je toliko oslabila da su katolički biskupi morali prenijeti, polovicom 13. stoljeća svoje sjedište iz Bosne u Đakovo; krivovjerje se učvrstilo osobito među velikašima. Dominikanci, budući da su i sami bili povezani s Mađarima, koji su ratovali s Bosnom, nisu našli odaziva u narodu. Dodajmo još provalu Tatara g. 1241-1242, koja je uništila plodove dominikanskog rada, pa će nam slika Bosne u 2. polovici 13. st. biti jasnija.

2. Dolazak prvih franjevaca u Bosnu

U vezi s ovim bosanskim krivovjerjem a također i s pravoslavljem na istočnoj granici Bosne (i u Mačvi) stoji početak franjevačkog djelovanja u Bosni. Znatno ranije nego u Bosnu, franjevci su došli u Dalmaciju.

Zna se da je sv. Franjo g. 1212., kad je on krenuo na Istok, vjetar bacio na sjever pa se lađa morala zaustaviti u nekom mjestu jadranske obale. Budući da odatle nije bilo lađe kojom bi krenuo na Istok, Franjo se morao vratiti u Italiju. Tada nije zasnovana neka franjevačka zajednica na našoj obali; to se dogodilo tridesetih godina 13. st., kad je osnovana tzv. Slavonska (u značenju: Hrvatska) provincija, koja je imala sjedište u Splitu, a i druge samostane duž jadranske obale, npr. u Dubrovniku, Trogiru, Zadru, Puli.

Polovinom stoljeća (1248) kaločki nadbiskup Benedikt spremao je križarsku vojnu protiv bosanskog bana Ninoslava. Ninoslav je javio o tome papi i rekao mu da je to nepravda prema njemu jer je on pravi katolik. Nato je papa posao svoje izaslanike - senjskog biskupa Filipa i franjevačkog provincijala iz Splita - da razvide kako stoje stvari s Ninoslavom. Što su oni rekli papi, ne znamo, ali je vjerojatno da su ga izvjestili povoljno za Ninoslavu jer Benedikt i nije poveo vojne na Bosnu. Tako je tada nakratko došao prvi franjevac u Bosnu.

Razlog za drugi dolazak dale su prilike u sjeveroistočnoj Bosni i Mačvi. Srpski kralj Stevan Dragutin slomio je nogu pa se onda zahvalio na kraljevstvu u korist mlađeg brata Uroša II. Milutina (1282-1321). Kako je Dragutin bio zet ugarskog kralja Ladislava Kumanca, ovaj ga je pozvao k sebi i dao mu na upravu vovodstvo Mačve i Bosne. Papa Nikola IV, koji je ranije bio provincijalom u spomenutoj Slavonskoj (Hrvatskoj) provinciji i dobro poznavao prilike na Balkanu, poslao je Urošu i Dragutinu poslanstvo: dvojicu učenih franjevaca. Zadatak im je bio da privedu braću u jedinstvo s Katoličkom crkvom. Kod Dragutina, koji je bio oženjen katolkinjom i čija je i majka bila katolkinja, poslanstvo je u svom zadatku uspjelo: on je postao katolik, a papa ga g. 1291. prihvatio u zaštitu sv. Petra. Dragutin je tada poduzeo da iskorijeni krivovjerstvo na svom području; javio je papi da u Bosni ima mnogo krivovjeraca i zatražio od njega nekoliko sposobnih svećenika, vještih domaćem jeziku, da obraćaju spomenute ljudi. Papa je rado odgovorio kralju a istog dana naredio provincijalu Slavonske (= Hrvatske) provincije da u Bosnu pošalje dva franjevca uzorna života i dobro upućena u bogoslovije i vještina u narodnom jeziku da *trajno* rade u tim krajevima kao "istražitelji krivovjerja". Njihov je uspjeh u obraćanju krivovjeraca, po svjedočanstvu srednjovjekovnog srpskog pisca arhiepiskopa Danila, bio znatan. Drugi su nastavili taj rad iako je on, zbog političkih nemira, kojih petnaestak godina bio zastao. Oko g. 1324. i dalje susreću se u Bosni ponovo franjevci, na čelu s fra Fabijanom iz Motovuna (Istra) i rade na suzbijanju krivovjerja.

Pismo pape Nikole IV. kralju Urošu i Stjepanu Dragutinu g. 1288.

*...Uostalom budući da zbog nesposobnosti ljudske naravi, ne možemo u isto vrijeme osobno biti na raznim mjestima, a ne bismo htjeli svojom odsutnošću zanemariti one kod kojih nismo prisutni, šaljemo im brižne i razborite muževe mjesto nas. Preko njih ispunjavamo dužnost svoje apostolske službe. Stoga smo smatrali da treba da ti pošaljemo iz Reda Manje braće ljudi doduše siromašne u ovom svijetu, no vjerom bogate, potpunije poučene u Gospodnjem zakonu. To su naši dragi sinovi braća Marin i Ciprijan, koji ti nose ov
o
pismo, da ti i tvoj narod spasonosnim poučavanjem ove braće punije upoznate Božjeg sina Isusa Krista, njegovu slavnu Majku i propise kršćanske vjere...*

Isp. *Annales Minorum*, sv. V, Rim 31931, str. 193-4 (odnosno prema starijem izdanju 174-175).

Zadovoljan tim uspjesima, papa je g. 1327. zabranio dominikancima da se miješaju u poslove ove franjevačke misije u Bosni pa i okolnim pokrajinama. Ovima to nije bilo pravo, pa je onda papa pozvao franjevačke i dominikanske predstavnike k sebi sa svim ispravama - da doneše končanu presudu. Ni tu nam nije poznato kako je ona glasila, ali se iz dalnjeg razvoja vidi da je ona bila u prilog franjevcima.

3. Bosanski krstjani

Ako se upitamo, kakvo je bilo to krivovjerje "bosanskih krstjana", odgovor nije lak. Bilo je ranije povjesničara, koji su smatrali da se i nije radilo o krivovjercima, nego o posebnoj crkvenoj kršćanskoj organizaciji, koja je, daleko od drugih, bila osebujna i zapuštena pa se samo naizgled udaljila od pravovjerja. Danas je takvo shvaćanje teško prihvati. Tzv. "krstjani", kako izgleda, i nisu zapravo bili kršćani jer nisu priznavali krštenje vodom. Mjesto toga imali su tzv. "utjehu" (consolamentum): polagali su ruke na glavu a knjigu evanđelja na prsa, ali i to su primali samo "savršeni". Vidljivi svijet po njima potječe od đavla a Isus nije bio stvarno nego samo prividno čovjek, pa prema tome treba odbaciti i njegovo rođenje, muku, smrt i uskrsnuće, jer su bili prividni. Odbacuju najveći dio Starog zavjeta, crkvene zgrade, slike, moći, milostinju i sakramente i sve molitve osim očenaša. To je samo nekoliko posebnosti ovih čudnih krivovjera. Ono čemu su se ljudi divili, bilo je da su tzv. "savršeni" članovi ove sekte živjeli strogo, ne jedući meso, sir, mljeko, jaja, uzdržavajući se od spolnih čina. Iako nije sigurno jesu li uvijek i posvuda bosanski krstjani prihvaćali sve ove, inače patarenske i manihejske nauke, dovoljno je ako su prihvatali makar nešto od toga, da ih moramo smatrati krivovjercima, bolje reći: nekršćanima, nevjernicima. Naglasimo ipak da se stručnjaci s obzirom na bosanske krstjane i danas još razilaze.

4. Osnivanje Bosanske vikarije

Obraćenje bosanskih krstjana bila je trajna briga papa. Budući da misija dominikanaca nije uspjela, poslao je papa g. 1339. vrhovnog poglavara franjevaca, fra Geralda Odonis (Eudes ili Ot), do kralja Karla Roberta a ovaj opet do bosanskog bana Stjepana Kotromanića da se dogovore o načinu - kako suzbijati krivovjerje. Ni fra Gerald a ni ban Stjepan nisu bili voljni istrebljivati krivovjerje i krivovjerce silom, nego da se obrate na miran način, propovijedanjem.

Da bi se to ostvarilo, potrebno je bilo osnovati zasebnu franjevačku zajednicu u samom tome području, sa sjedištem u Bosni. Budući da se tada u Redu nisu osnivale provincije, nego samo vikarije (koje su po rangu nešto niže od provincija), osnovana je g. 1340. Bosanska vikarija, koja je bila neposredno podređena vrhovnom franjevačkom poglavaru. Fra Gerald je odmah ostavio dio svojih pratilaca u Bosni i postavio im na čelo fra Peregrina Saksonca. U Bosni je već bilo rudara-Sasa, pa će im njihov zemljak biti duhovna pomoć a oni njemu znatna potpora. Kasnije će se poglavari Reda i pape brinuti da se iz raznih provincija, iz susjedne Dalmacije, iz Italije, Njemačke, Engleske, Ugarske, Španjolske, Poljske i dr. šalju u Bosnu franjevački misionari, koji će biti članovi ove vikarije; npr. Grgur XI. je g. 1372. odobrio da vikar primi šezdeset franjevaca, koji će dragovoljno raditi u bosanskoj misiji; ipak, do g. 1380. došlo ih je samo dvadeset; g. 1378. odobreno je još 30 misionara. Iako ne raspolažemo podacima koliko je bilo franjevaca u Bosni, možemo ipak reći da ih nije bilo malo. Još za fra Peregrinove uprave (do g. 1349.) Vikarija je imala dvije kustodije (= jedinice na koje se dijeli vikarija ili provincija) i dvanaest samostana; 40 godina kasnije vikarija ima sedam kustodija i 35 samostana; u zadnjim desetljećima bosanske države broj samostana u samoj Bosni premašio je trideset. Osim toga, Bosanska vikarija je tih stotinjak godina postojanja proširila djelovanje i na susjedne krajeve Slavoniju, Srbiju, dio Hrvatske i Dalmaciju, pa čak i na J. Ugarsku i Vlašku.

5. Ciljevi i oblici franjevačkog djevovanja u Bosni

Franjevci Bosanske vikarije imali su kao prvotni cilj: obratiti bosanske krstjane na katoličku vjeru. Kasnije, sa širenjem na istok, u Srbiji i u istočnom rubu Hercegovine, susreli su se također sa sljedbenicima istočne Crkve, koji su živjeli u nejedinstvu, raskolu, sa zapadnom Crkvom pa je trebalo tako i njih pridobivati za jedinstvo. Obraćene krstjane i pridobivene članove istočne Crkve trebalo je u duhovnom, vjerskom, pogledu posluživati. To je bila služba dušobrižnika, koju su u nedostatku svjetovnog klera obavljali franjevci. Ta tri velika izvanska zadatka ležala su pred braćom Bosanske vikarije kroz čitavo ovo razdoblje do pada Bosne pod Turke.

Da bi te zadatke mogli uspješno obaviti, trebalo je najprije biti razumljiv ljudima: govoriti njihovim jezikom. To je bilo osnovno pravilo kojega su se ovi misionari držali. Franjevci iz obližnjih krajeva znali su taj jezik a stranci su ga marljivo učili i svladavali. - Na drugom mjestu, propovijed je trebalo potkrijepiti životom, ne zaostajući za strogim životom "savršenih" krstjana. Trebalo je da tamo djeluju uzorni redovnici pa su vikari tražili iz inozemstva stvarno izabrane a mogli su poslati natrag one od stranaca koji nisu odgovarali zadatku, a tako i domaće, u bilo koju drugu provinciju. U ovoj stvari prvobitno franjevačko siromaštvo dobro je koristilo misiji; bosonogi fratri, koji nisu primali novac, koji su živjeli čistim životom, povezani ljubavlju i veseljem između sebe, koji nisu išli za čašću i priznanjem, osvajali su više time nego svojim riječima.

Sreća je bila što je Bosanska vikarija na svom čelu kroz dugo vremena imala izuzetno dobre, svete ljude. Prvi od njih bio je Peregrin, koji je, prema svjedočanstvu bana Stjepana, radio "vjerno, revno i ustrajno" za vjeru. Pametno se brinuo da neke novoobraćene pošalje u druge samostane da se upoznaju s latinskim jezikom i bogoslovnim znanjem. Za svoje je suradnike izradio da se mogu, u slučaju bolesti, starosti i premorenosti, vratiti natrag u inozemni samostan i da ih tamo mjesni poglavari moraju ljubazno primiti. Bio je najutjecajniji savjetnik bana; to su strani političari znali pa su nastojali pridobiti njegovu naklonost. Rad mu je bio tako poznat i cijenjen i izvan Bosne da je bio predložen za splitskog nadbiskupa. Ban je uspio da ga zadrži uza se time što je predložio da ga umjesto toga imenuju bosanskim biskupom (1449). Jednako ga cjeni i ban (kasnije kralj) Tvrtko I. i zove ga svojim duhovnim ocem. Nakon smrti proglašen je u Franjevačkom redu blaženim.

Vrlo je plodno bilo i djelovanje šestog po redu poglavara Bosanske vikarije fra Bartola Alvernskog. Upravljao je vikarijom, uz neznatne prekide, oko četrdeset godina: od 1366. do 1375. te od 1378. do 1408. I o njemu svjedoče izvori da je bio strog opslužitelj franjevačkog pravila; takvim se pokazao i dok je bio u Sv. zemlji, gdje je sastavio Statute za braću. Živio je u vrijeme Zapadnog raskola (1378-1417), kad se pojавilo istovremeno više papa pa su se kršćanske zemlje sasvim dobronamjerno opredjeljivale jedne za jednog, druge za drugog papu. Zbog toga su se i neki bosanski misionari - stojeći uz odluku svoje matičine zemlje - vratili u svoje domovine. Da tom prilikom Bosna nije izgubila i još veći broj svojih i te kako potrebnih ljudi, zasluga je ovoga uglednog vikara. On je ujedno nastojao odgojiti domaće svećenike i redovnike. Brinuo se također za oporavak bolesnih i premorenih članova Vikarije pa je u tu svrhu uredio samostan sv. Katarine u Galatini (u Apuliji, u južnoj Italiji) kao mjesto oporavka i mjesto okupljanja i priprave novih misionara iz evropskih zemalja. Uz taj samostan priključeni su bili kasnije neki drugi iz Italije pa je tako koncem 14. stoljeća nastala od njih osma kustodija Bosanske vikarije. U samoj Bosni dobio je dozvolu od pape (1372.) da podigne još devet samostana. Proširio je njezino djelovanje i na sjever sve do Crnog mora pa je tako za vrijeme njegove uprave Vikarija veoma porasla.

Iz bule pape Bonifacija IX. Ex iniuncta Nobis, g. 1402.

Brižnim i trajnim propovijedima braće spomenutog reda, koji se nalaze u toj (Bosanskoj) vikariji a koja postoji među nevjernicima i zabludjelima od katoličke vjere, zna se da je bilo uz pomoć Božje milosti jednodušno obraćeno pet stotina tisuća ljudi nevjernika ili oko toga broja (quingenta millia... vel circiter) na ispravno, istinito, katoličko pravovjerje. Brinuti se za te obraćenike i očuvati ih u katoličkoj vjeri dužni su jedino poglavar koji već u koje vrijeme bude i braća navedene vikarije.

Starine J. A, knj. 39, str. 181.

Uz ovu dvojicu postoji još dosta poznatih (npr. sv. Nikola Tavelić i njegov sudrug Deodat iz Rutičinija, sv. Jakov Markijski) i još daleko više nepoznatih svetih djelatnika, tako da se može reći da su u bosanskoj misiji bile uposlene ponajbolje sile Reda. Stoga nas ne treba mnogo čuditi kad je Bartol Alvernski javio papi g. 1402. da su franjevci dotada obratili 500.000 bosanskih krstjana. To je bio zamjeran uspjeh: neki krajevi (npr. sjeveroistočni dio Bosne) bili su u 15. st. sasvim čisti od tih krivovjeraca. Tako su nenaoružani fratri uspjeli tamo gdje nisu uspjele križarske vojne.

Unatoč ovim golemim uspjesima jedan dio krivovjeraca ostao je uporno pri svome. Iz političkih razloga - da stvari jedinstvo u svojoj državi - kralj Stjepan Tomaš stavio je g. 1459. pripadnike Bosanske crkve pred nemio izbor: ili se krstiti, ili - bez imetka - otići iz njegove zemlje. Tada ih se oko 2.000 pokrstilo a oko 40 napustilo zemlju i otišlo u Hercegovinu - Stjepanu Kosači, koji ih je zaštićivao. Očigledno je da se kralj ne bi odlučio na tako silovitu mjeru, da Bosanska crkva nije već bila sasvim oslabila i iznutra, s obzirom na uvjerenje svojih članova, i izvana, s obzirom na broj pristalica.

Uz obraćanje na kršćanstvo valja spomenuti i značajnu diplomatsku djelatnost nekih bosanskih franjevaca na banskom i kraljevskom dvoru. Već je rečeno da je fra Peregrin bio takav izuzetno ugledni savjetnik, a takvi su bili i mnogi kasniji vikari, osobito fra Bartol i neki drugi na dvoru velikaša. Brinuli su se i za škole. Tako je bosanski vikar fra Filip Dubrovčanin nastojao u dubrovačkom samostanu organizirati vlastite više škole za svoju vikariju. Za njegove uprave (1457-63) dozvolio je Pio II. da Petar iz Mila (Visoko) može otići sa još četiri druga na bilo koje sveučilište na Zapadu da se pripreme za službu profesora filozofije i teologije.

Nije bila manja ni graditeljska djelatnost ovih franjevaca u to vrijeme. Poznato je nekoliko crkava na bosanskom području iz ovoga razdoblja; od njih devet, šest je otkriveno tekiza II. svjetskog rata; bilo ih je daleko više - prema P. Andželiću više desetaka - samo što zasad još nisu otkrivene.

6. Poteškoće

Naravno, nije sve išlo glatko.

Kod obraćanja "bosanskih krstjana" osobitu je teškoću predstavljalo pitanje braka. Oni su navikli da mogu otpustiti ženu kad im se to učini zgodnim pa im je bilo teško prihvati nerazrješivost katoličke ženidbe. Negdje su fanatici znali nastupiti krvavo protiv vjerovjesnika, npr. kad su ubili petoricu braće u Vidinu g. 1369. (gdje je stradao fra Grgo Trogiranin) ili kasnije - kad već nije bilo zaštite bosanskih kraljeva – g. 1464. u Visokom.

Teškoću je predstavljalo i uzdržavanje. S početka se o tome ban Stjepan dogovorio s fra Peregrinom pa je i sam pomagao izgradnjom kuća, a nadzor nad prihodima bio je povjerio fra Peregrinu i Dominiku Trogiraninu, benediktincu u Zadru. Stoljeće kasnije odredio je Stjepan Tomaš, g. 1452, obvezatna davanja od strane svojih podložnika za izdržavanje misije, ali su se franjevci izjasnili protiv toga, jer je to protivno duhu njihova Reda, nego su ostali samo na dobrovoljnim darovima, kako se to vidi iz dopisa generalnog vikara fra Marka iz Bolonje upravljenog 26. 1. 1453. bosanskom kralju. Tokom 15. stoljeća franjevci su u Jajcu primili neke male posjede i obrađivali ih, ali je to izazvalo veliku osudu sv. Jakova Markijskog. Teške prilike prisilit će ih kasnije da to postane opća praksa.

Stjepan Tvrtko II. sv. Jakovu Markijskom g. 1435.

Poštovani oče u Kristu, predragi naš prijatelju!

Ono što ste ranije tražili i zahtijevali, poslali smo Vam u našem pismu: da možete, kao što su to i inače činili i drugi Vaši predasnici, propovijedati Božju vjeru, slobodno i bez opasnosti dolazeći u dijelove našeg kraljevstva. Mi hoćemo i nastojat ćemo, koliko nam bude moguće, držati Vas u časti, primati Vas i postupati s Vama kao s prijateljem.

Ali gle, vrlo nas se neugodno dojmilo kad smo čuli da hoćete istjerati neke redovnike s posjeda i imanja grada Jajca. Molimo Vas, dakle, predragi, da toga ne činite; Božja vjera i riječ propovijeda se blago i ponizno. Ako tako postupite, povrijedit ćete čast našeg predstavnika (Gracomi?) i našu...

Dato u našoj utvrdi Bobovcu... 1435.

Annales Minorum, sv. X, Quaracchi 31932. str. 271/II. (ili: po starom 232/II).

Stanje u Bosni tražilo je da franjevci preuzmu pastirsku službu nad katolicima, osobito nad brojnim obraćenicima, drugim riječima da budu župnici i kapelani. To su neprestano tražili i pape. Protivni tome bili su neki biskupi. Tako osobito bosanski biskup Lovro iz Žakova, koji se potužio papi da mu je oduzeta njegova desetina iz Bosne pa "on nema da se dovoljno najede", osim što je "fra Peregrin posvojio gotovo svu duhovnu i vremenitu vlast". Papa Klement VI., koji je ranije bio odobrio gore spomenuti dogovor bana i fra Peregrina, na temelju te tužbe poništio je prvu odluku i odredio da Lovro dobiva desetinu i s područja Bosne. Sličnu tužbu podigao je i stonski biskup, ali je Dubrovačka republika bila za franjevce pa je biskupu nadoknađivala njegov gubitak kroz 29 godina po 100 dukata na godinu. I splitski nadbiskup Dujam tužio je iz sličnih razloga g. 1419. bosanske franjevce, ali je papino sudište presudilo u korist bosanskog vikara - fra Matije iz Engleske.

Dolazilo je i do sporova unutar Reda zbog težnje za otcjepljenjem na sjevernom i na južnom kraju vikarije. Bosanska se vikarija proširila sredinom 15.st. i po Slavoniji i Južnoj Ugarskoj pa su se Mađari g. 1444. otcijepili. Iako je papa Eugen IV. g. 1445. poništio to otcjepljenje, Mađari su izvršili pritisak na njega i na njegova nasljednika pa je on uspostavio mađarsku vikariju i dodijelio joj g. 1446. i 1448. sve samostane između Save i Crnog mora. U Italiji su tih godina (1446) oduzeli apulijsku kustodiju od Bosanske vikarije a u Dalmaciji osnovali novu provinciju, kojoj su dodijelili pet samostana ranije priključenih Bosanskoj vikariji; oko toga će se obje strane sporiti još dosta godina (do 1469.).

Prvih stotinjak godina bosanske vikarije ukorijenilo je ovu ustanovu duboko u bosansko tlo. Zahvaliti za to treba upravi Reda, koja je smatrala djelovanje u Bosni najvažnijim područjem izvanjskog misionarenja nakon onoga u Svetoj zemlji. Stvoreno je domaće osoblje u Vikariji i postavljen kao uzor lik franjevca koji mora biti blizak i vjeran svom puku, snalažljiv i izdržljiv u nevolji, odan vjeri i Crkvi. U to su vrijeme franjevci koji su djelovali u Bosni prednjačili svojom revnošću oko opsluživanja iako su prilike bile često vrlo teške i silile ih na određena odstupanja od idealja.

Izvori i literatura

a) Opća djela koja se odnose na više razdoblja

1. Wadding L. et cont.: *Annales Minorum*, tt. I- XXXII. Quaracchi 31930 ss.
2. - *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, izd. J. Ak., Zagreb 1869 ss, osobito sv. 23.
3. - Starine Jug. akademije, Zagreb 1869 ss, osobito sv. 17, 22, 23, 36, 39.
4. Jelenić J.: *Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca*, Sarajevo 1913.
5. Jelenić J.: *Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke*, Mostar 1927.
6. Matasović J.: *Fojnička regesta*, u *Spomenik SKA*, knj. 67, Beograd 1930.
7. Lašvanin N.: *Ljetopis*, Sarajevo 1981.
8. Benić B.: *Ljetopis Sutješkog samostana*, Sarajevo 1979.
9. Lastrić P.: *Pregled starina Bosanske provincije*, Sarajevo 1977.
10. Batinić M. Vj.: *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini*, sv. I.-III. Zagreb 1881.1887.

11. Knežević A.: *Carsko-turski namjestnici u Bosni-Ercegovini (godine 1463-1878)*. Senj 1887.
12. Jelenić J.: *Kultura i bosanski franjevci*, sv. I-II. Sarajevo 1912, 1915.
13. --/Napretkova/ *Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, sv. I. Sarajevo 1942.
14. Mandić D.: *Franjevačka Bosna*, Rim 1968.
15. Mandić D.: *Bosna i Hercegovina*, sv. I-III. Chicago-Rim 1960, 1962, 1967.
16. Pejanović ?: *Stanovništvo Bosne i Hercegovine*, Beograd 1955.
17. --Franjo među Hrvatima 1226-1976, *Zbornik radova franjevačkih zajednica*, Zagreb 1976.

b) Posebna djela koja se odnose na ovo razdoblje

18. Semren M.: *Il francescanesimo vissuto nelle regioni create di Bosna ed Erzegovina (fino al 1517)*, Roma 1987.
19. Džaja Sr. M.: *Die «Bosnische Kirche» und das Islamisierungsproblem Bosniens und der Herzegovina in den Forschungen nach dem zweiten Weltkrieg*, München 1978.
20. Šanjek Fr.: *Bosansko-humski krstjani*, Zagreb 1975.
21. Šidak J.: *Studije o «crkvi bosanskoj» i bogumilstvu*, Zagreb 1926.
22. Andelić P.: *Pogled u franjevačko graditeljstvo XIV. i XV. vijeka u Bosni*, u *Radovi simpozijuma «Srednjovjekovna Bosna i evropska kultura»*, Zenica 1973. str. 201-206.
23. --Povijesnoteološki simpozij u povodu 500. obljetnice smrti bosanske kraljice Katarine 1978, Sarajevo 1979.

Fra Ignacije Gavran, *Suputnici bosanske povijesti*, Svjetlo riječi, Sarajevo 1990, str. 23-36.